

MARÓTI EGON

Aristotelés felfogása a fiatalkori versenysportról a források tükrében

Aristotelésnek, az ókor legegységesebb, legszélesebb látókörű gondolkodójának figyelmét érthető módon nem kerültk el a versenyjátékok kérdései, amelyeknek a görögség körében az ő korában (384–322) is roppant nagy jelentőségük volt. Történeti érdeklődésére és rendszerező buzgalmára jellemző módon összeállította az olympiai játékok győztesének listáját,¹ majd Kellisthenésszel, unokaöccsével és egyben tanítványával közösen elkészítették a delphoi Pythia sportversenyek győztesének jegyzékét is, valamikor 340 és 335 között.² Ezenkívül több művében találkozunk számos olyan közléssel, megjegyzéssel és alkalmi utalással, amelyek a görög sportéletre vonatkoznak a neveléssel, a szellemi és testi nevelés viszonyával kapcsolatban.³ Értekezésünk célja Aristotelés alább olvasható megjegyzésének szembevetése a ránk maradt történeti forrásadatokkal.

Aristotelés a *Polítika* című munkájában (VIII 4,1338 b – 1339 a) ezt írja: „Abban, hogy a testnevelés szükséges, és hogy miképpen kell művelni, egyetértés uralkodik. A felserdülésig ugyanis csak könnyebb gyakorlatokat kell végeztetni, kizárva a szigorú étrendet és a kimerítő előírásokat, hogy semmi ne gátolja a testi fejlődést. Mert nem csekély bizonyítéka van annak, hogy az utóbbi (túlzások) ezt eredményezik: *Az olympiai győztesek között ugyanis kettő vagy három ha található, akik felnőtt- és fiatal korukban is győztek*, minthogy a fiatalon végzett gyakorlatok és a túlzásba vitt testedzés felemésztette erejüket”. A megállapítás kiemelt, lényeges részét eredetiben is idézzük: *ἐν γὰρ ταῖς ὀλυμπιονίκαις δύο τῆς ἂν ἢ τρεῖς εὐροὶ τοῦς αὐτοῦς νενικηκότας ἄνδρας τε καὶ παῖδας...*

I.

Aristotelés, mint láttuk, az olympiai – és a pythoi – versenyeken megkülönböztetett két korcsoport megjelölésére a *paides* („gyerekek”) illetőleg az *andres* (=férfiak, azaz felnőttek) hagyományos megnevezést használja. Az előbbi kategória

¹ Arist. *fg.* I. 130 (Rose) = Diog. Laert. V 26,4. Ld. in: Aristotelis qui ferebantur librorum Fragmenta. Collegit Rose, V. Lipsiae, 1886. 8., illetve Diogenis Laertii Vitae philosophorum. Recognovit Long, H. S. Oxonii, 1864. 210. Vö. még *fg.* II. (Hesych) 122 (Rose 15).

² Arist. *fg.* I. 131., vö. 133. 134. (Rose) = Diog. Laert. V 26,5., vö. 7. 8. (Long). Lásd még: Müller, Stephen G.: Aristote and Delphi. CSCS 11 (1979) 139–.; Maróti Egon: *A delphoi Pythia sportversenyei*. Budapest, 1995. 93. lap és 284–288. jz.

³ Így pl. De inc. anim. 705. Eth. Nik. I 1106 b; III 1117 b; Meteor. 351 a; Phys. 206 a; 226 b. 227. 239. Pol. II 1274 a; 1293 a; IV 1326; VIII 1338 b – 1339 a; Probl. 881 a–b; Rhet. I 1357 a; II 1361 b; IX 1409 b.

természetesen tágabb értelmű megjelölés, akárcsak a latin *puer*, és fiatalokat, fiatalkorúakat jelent, úgy körülbelül 17–18 éves korig. Általában ezt tekintik a *paides* korcsoport felső határának; egyesek ezt a 20. évre teszik.⁴ A bizonytalanság magyarázata részben az, hogy a korhatárt, korcsoporthoz tartozást a versenybírák nem okmányyszerű adatok alapján, hanem a versenyzők testalkatának, fejlettségének, izomzatának megítélésével állapították meg.⁵ Az olympiai ciklus (*periodos*) másik két versenyén, az Isthmián és a Nemeán a két kérdéses korcsoport közé beiktattak egy harmadikat, az *ageneioi* (=szakálltalanok) kategóriáját, azaz a *paides* korosztályt megfelezték, így ezeken a *paides* valóban gyereket, mai megjelöléssel serdülőket, az *ageneioi* pedig ifjúságiakat jelölt.

A modern edzésemélet és versenygyakorlat Aristotelés idézett megállapításának ellentmondó következtetésekre vezet. Az valóban nem volt gyakori eset, hogy valaki mindkét korcsoportban győzni tudott az Olympián, ám ennek számos oka lehetett. Mindenekelőtt az, hogy az Olympia versenyprogramja csak hosszú idő alatt, fokozatosan alakult ki, s a fiatakorúak versenyszámai csak jókora késéssel zárkóztak fel. Stadionfutásban és birkózásban először 632-ben, a 37. Olympián rendeztek versenyt külön a fiatakorúak számára; az ökölvívás e korcsoportban pedig csak 616-ban, a 41. olympiai versenyen indult, pankrationban még ennél is jóval később.⁶ Pentathlonban csupán egyetlen alkalommal hirdettek versenyt nekik, a 38. Olympián (616-ban). Több versenyszámot egyáltalán nem vettek fel számukra a versenyprogramba. A tény, hogy egy fiatakorú győztes felnőttként nem aratott győzelmet, nem jelenti azt, hogy tönkrement fizikailag. Annak, hogy egy fiatakorú győztes felnőttként nem folytatta a versenyzést, különféle okai lehettek. Akadályozhatták életkörülményei is, így a „foglalkozása”: például a samosi Duris „gyerekként” ökölvívásban győzött a 114. Olympián, 324-ben (tehát még Aristotelés életében), később azonban, mint polisának tyrannosa, nem folytatta a versenyzést. Akadtak azért jeles történeti személyek, akik felnőttként is versenyeztek, ráadásul a legkeményebb számban, a pankrationban; így Periklész politikai ellenfele, a már említett Kallias; vagy a thessáliai Hagias és öccse,⁷ országuk uralkodócsaládjának tagjai. Megegett, hogy má-

⁴ A korcsoportbeosztáshoz ld. újabban Ebert, Joachim: *Philol.* 109 (1965) 152–156; Frisch, Peter: *ZPE* 75 (1988) 179–185.

⁵ Vö. Frisch 181–182. Maróti: *Periodonikés. Megjegyzések a pánhellén versenyek periodosgyőztes fogalmához.* *AntTan* 32 (1965–86) 5. 1. 31. jz. (a továbbiakban: Maróti); Maróti 1995. 82. 1. és 255. jz.

⁶ Pausanias szerint (V 8.11) erre csak a 145. olympiai versenyen, 200-ban került sor. A közlést általában elfogadják; így pl. Mező Ferenc: *Az olympiai játékok története.* Budapest, 1929. (második kiadás 1978.) 64. Bengtson, Hermann: *Die olympischen Spiele in der Antike.* Zürich, (2)1972. 35; Rudolph, Werner: *Olympische Spiele in der Antike.* Leipzig–Jena–Berlin, 1975. 62. A felfogás ennek ellenére téves. Ti. mint alább látni fogjuk, Kallias, aki 472-ben a felnőttek között győzött pankrationban, ezt – nem tudni pontosan, hogy mennyivel – megelőzően a *paides* korcsoportban is diadalmaskodott. A fiatakorúak pankration küzdelmei tehát az 5. sz. közepe táján már feltétlenül felkerültek az olympiai versenyek műsorára.

⁷ Ld. Maróti 1985–86, 6. 1. és 35. jz; Uő. Az ókori olimpizmus társadalmi hátteréhez. In: „Sport és életmód”. II. Országos Sporttudományos Kongresszus. Budapest, 1993. I 313.; ill. Uő: A delphoi Pythia sportversenyeinek győztesei. Budapest, 1997. 44. és 45. sz. (s.a.). – Hagias csonkán megmaradt szobrának képét ld. Maróti 1995. 12. kép, ill. a kötet címlapján.

soknak épp anyagi helyzetük nem tette lehetővé a költséges távoli utazásokat. S természetesen számolni kell a hagyományozás hiányosságaival is. Gyakori eset, hogy felnőtt győztes fiatalok sikereiről nincs adatunk, noha nyilvánvaló, hogy a felnőttkori sikert fiatalok kellett megalapozni. Vannak olyan olimpiai győztesek, akikről nincs fiatalok olimpiai győzelemre utaló adat, van azonban olyan, amelyik az isthmosi vagy a nemesi győzelmüket tanúsítja a *paides* korcsoportjában. Márpedig ezeken a versenyeken alacsonyabb volt ez a korhatár, mint az Olympián és a Pythián, de itt is erős mezőnyök indultak, a győzelem megszerzése itt sem volt könnyű feladat. A lényeg, hogy az ilyen olimpiai győztes versenyzőkre semmiképp sem mondható, hogy felnőttkorukra a korábbi edzőmunka felemésztette volna erejüket...

Ismeretes, hogy a korcsoportváltás az ifjúsági kategóriából a felnőttre ma is probléma számos sportágban, különösen az olyanokban, amelyekben a fizikai erő lényeges, netán döntő jelentőségű. Különösen probléma volt ez az ókorban, amikor nem voltak súlycsoportok a küzdőszámokban, azaz a birkózásban, ökölvívásban és a pankrationban. Ezért tapasztaljuk gyakran, hogy a fiatalok győzelem után a felnőttkori sikerig egy-egy Olympia kimaradt, még a legnagyobbaknál is, mint a legendás birkózó Milón esetében. A kettős, azaz két korosztályban is elért győzelem ritkaságának további oka lehetett, hogy a fiatalok győztesnek idő kellett, amíg felerősödött, a megfelelő testsúlyra szert tett, hogy meg tudjon birkózni mázsás felnőtt ellenfeleivel. Lehetséges az is, hogy nem minden fiatalnak volt lelki ereje, kitartása, vagyona ahhoz, hogy éveket „üresben” tréningezzen. Birkózóknál, ökölvívóknál ma a fogyás, az alacsony testsúly tartása a gond, az ókorban a fordítottja okozhatott nehézséget. Számolni lehet azzal is, hogy a versenyző életkora haladtaival alkatiilag nem úgy fejlődött, amint sportága megkívánta volna: a birkózó gyerek nem lett elég testes, nehéz, vagy fordítva, egy-egy futó elnehezedett stb. Ez azonban nem volt gátja feltétlenül a versenyzés folytatásának, csak sportágot kellett változtatnia: ilyesmire is ismerünk nem egy példát.

S ami még lényegesebb körülmény: Aristotelésnek a maga koráig elvben minden idevágó adat rendelkezésére állt, fel is dolgozta őket – napjainkra globálisan kb. mintegy 23 %-a maradt meg a győztesekre vonatkozó adatoknak.⁸ S az sem elhanyagolható szempont, hogy forrásaink egy-egy versenyszámnak általában csak a győztesét tartják számon, s már arról is ritkán értesülünk, hogy ki volt a második; pedig egy-egy ilyen helyezéssel eredmény is a versenyző erőállapotának, formájának megtartásáról tanúskodnék.

A fentebbi elvi megfontolások után lássuk, megfelel-e Aristotelés megállapítása a tényeknek?! Nos, azok azt mutatják, hogy annál, amit ő említ a maga koráig is lényegesen több, kerekén tíz, szigorúan véve is legalább hét olyan olimpiai győztest találunk, aki mind a két korcsoportban győzött,⁹ mégpedig zömmel a legmeg-erőltetőbb, legkeményebb versenyszámokban. A kettős, két korcsoportos győztesek megoszlása versenyszámonként a következő:

⁸ Vö. Bengtson 25

⁹ Meglepő, hogy Gigon, Olof minden megjegyzés nélkül elfogadja Aristotelés közlését Politika-fordításában (Zürich und Stuttgart, 1971. 545).

birkózás: 5 (4)
 ökölvívás: 1
 pankration: 1
 futószámok: 3 (1)

Ezek után érthetetlen, mi oka lehetett Aristotelésnek a téves közlésre? Esetleg nem szószerint értette a 2–3 győztest, hanem úgy, ahogy mi is azt mondjuk, hogy 1–2, azaz néhány?! A mi tíz adatunk a ránk maradt igen töredékes anyag alapján is megállapítható. Jogos tehát a feltételezés, hogy a teljes lista ennél lényegesen többet mutatna. És most lássuk konkrétan a kérdéses tíz versenygyőztes rövid bemutatását.

II.

1. A spártai **Hippostenés** győzött a fiatalok számára első ízben megrendezett birkózásban (Paus. V 8.9. Afr.) a 37. Olympián, 652-ben.¹⁰ Utóbb a felnőttek között is szerzett koszorút ugyancsak birkózásban, mégpedig sorozatban a 39–43. olympiai versenyjátékokon, 624 és 608 között.¹¹

Hippostenés tehát összesen hat olympiai győzelmet aratott, mint a legendás Milón – azzal a különbséggel, hogy ez utóbbi hatszoros periodosgyőztes is volt.¹² Igaz, hogy Hippostenésnek erre még nem is lehetett módja, hiszen a *periodos* másik három versenyét csak később, 582-t követően alapították meg.¹³

Pausaniasnak az a közlése (III 15,7) azonban, amely szerint Hippostenés Spártában isteni tiszteletben részesült volna, a tengeristen Poseidónnak Hippostenés melléknevével való összetévesztésből ered. Poseidón Hippostenés – vagy másképp: Poseidón Hippios – alakja valóban igen tisztelt istenalak volt Spártában, szentélye a Dromostól keletre állt.¹⁴

2. **Hetoimoklés**, Hippostenés fia, apjához méltó sikereket aratott: ő maga öt alkalommal szerzett koszorút Olympiában, ugyancsak birkózásban, mégpedig 604 és 588 között a 44–48. játékokon.¹⁵ Az általánosan elfogadott feltevés szerint első alkalommal ő is a *paides* kategóriában győzött.¹⁶ Spártában szobrot emeltek a

¹⁰ Förster, G. H.: *Die Sieger in den olympischen Spielen*. Zwickau, 1891. 60. sz.; Moretti, Luigi: *Olimpionikai. I vincitori negli antichi agoni olimpici*. Roma, 1957. 61. sz.

¹¹ Pausan. uo. Afr. Vö. Förster, 64. 66. 68. 71. és 73. sz. Moretti 1957. 66. 68. 70. 73. és 75. sz.

¹² A fogalomhoz ld. Maróti 1985–88. 1–17.

¹³ A Pythiára vonatkozóan ld. Maróti 1995. 9. fejezet.

¹⁴ Vö. Lippold, A.: *Sparta*. In: RE III A (1929) 1493.

¹⁵ Vö. Krause, J. H.: *Olympia, oder Darstellung der grossen olympischen Spiele...* Wien, 1838. 297; Förster 86–90. sz.; Poralla, P.: *Prosopographie der Lakedaimonier bis auf die Zeit Alexanders des Grossen*. Breslau, 1913. (Repr. 1966.) nr. 285.; Moretti, 1957. 82–86. sz.

¹⁶ Így Rutgers: *S. Iulii Africani Olympiadon Anagraphé*. Rec. I. Rutgers. Lugduni Batavorum, 1862. 109.; Förster 86. sz.; Poralla 285.; Moretti 1957. 82–86. sz.

nagyszerű atléta tiszteletére.¹⁷ Ilyen esetekkel, amikor egy családon belül 2–3 generáción át akadtak sikeres versenyzők, a nehézatléták és a rövidtávfutók között egyaránt sűrűn találkozunk. E mögött a jelenség mögött nyilvánvaló genetikai és családi-társadalmi háttér állt.¹⁸

3. Az antik sportélet legnagyobb alakja a krotóni Milón, Diotimos fia, aki birkózásban hat Olympián szerzett koszorút. Első győzelmét 540-ben aratta a 60. olympiai játékokon, még a fiatalkorúak versenyében (Paus. VI 14,5). Majd ezt követően – egy ciklus kihagyásával, 532-ben – már a felnőttek között diadalmaszkodott, s győzelmi koszorút még négy további alkalommal gyarapította, tehát a 62–66. Olympián, 532 és 516 között végig az élen állt. Hasonló sikereket ért el az olympiai ciklus időközben megalapított másik három versenyén, a Pythián, az Isthmián és a Nemeán is,¹⁹ tehát ötszörös „körgyőztes”, későbbi görög szóval *perrodonikés* lett.²⁰

Milón egészségének, kivételes testi erejének tehát nem ártott a fiatal korban megkezdett edzés és versenyzés: ne felejtjük el, hogy az Isthmián és a Nemeán három korcsoport volt, a *paides* (ez esetben „serdülők”) és az *andres* (felnőttek) között ott szerepelt az *agenetoi*, az ifjúságiak. Milón tehát ezeken a versenyeken kb. 14–15 éves korában már korosztályának legerősebb, legsikeresebb atlétája volt, s ehhez a felkészülést nyilván évekkal korábban meg kellett kezdenie. Tegyük hozzá: akárcsak ma ...

A daliás versenyző otthoni tekintélyére jellemző, hogy polisa (551–510 táján) őt választotta hadvezérének a Sibarisszal vívott háborújában (vö. Diod. II 9.5 XII 9,10). Emellett Milón nem volt valami bárdolatlan hústorony, amilyennek a későbbi irodalomban, szobrászatban a nehézatlétákat ábrázolták: a történeti hagyomány szerint²¹ ugyanis tagja volt a filozófus-matematikus Pythagoras körének ...

¹⁷ Vö. Pausan. III 13,9. Hyde, W. W.: *Olympic Victor Monuments*. Washington, 1921. 106. 362. – A megtisztelő győzteszobor állítására vonatkozóan ld. Maróti 1995. 13. fejt. 89–. korábbi irodalommal.

¹⁸ Másutt már ismételtlen hivatkoztunk arra, hogy az ilyen „sportoló dinasztiák” vizsgálata kutatásra érdemes feladat lenne.

¹⁹ Ld. A fr. ad 0. 62. AP XVI 24 = Epigrammata Graeca (ed. Page, D.L., Oxonii, 1975.) Simonides XXV 175–176. sor. Ioann. Antioch. *Hist. Chron.* 1. ff. 27 (Müller, FHG IV 540).

²⁰ Milón pályafutásához ld. Krause 1838, 327–328.; Uő.: *Die Pythien, Nemeen, Isthmien*. Leipzig, 1841. (második kiadás 1971.) 96.; Mező 95–100.; Olivieri, A.: *Civiltà Greca nell'Italia Meridionale*. Napoli, 84–95.; Modrzej, A.: *Milon*. In: RE XV (1932.) nr. 2., 1172–1176. Knab, R.: *Die Periodoniken. Ein Beitrag zur Geschichte der gymnischen Agone an den 4 griechischen Hauptfesten*. Giessen, 1934. (Repr. Chicago, 1980.) 16–18., 1. sz.; Moretti 1957. 112. sz. Harris, H. A.: *Greek athletes and athletics*. Indiana. 1964. 110–111. Rudolph, W.: *Olympischer Kampfsport in der Atrike. Faustkampf, Ringkampf und Pankration in den griechischen Nationalfestspielen*. Berlin, 1965. 48–49. Bengtson 61–63. Ebert, Joachim: *Griechische Epigramme auf Sieger an gymnischen und hippischen Agonen*. ASAW Ed. 63. Heft 2. Berlin, 1972. 183–183; Poliakov, M. E.: *Combat Sports in the Ancient World*. New-Haven London, 1987. 117–119., 182–183; Maróti 1985–88. 3., 1. és 28–30. jz.; Uő. részletesebben 1997., 5. sz. és 15–27. jz.

²¹ 21 Vö. Strab. VI 1,12. p. 263. Iambl. *Vita Pythag.* XXXIII 104. XXXX 249. XXXVI 267; Ld. még Diog. Laert. *Vitae* 55.

4. **Kallias**, Didymios fia, Periklés politikai ellenfele volt az első athéni periodos-győztes.²² Győzelmeit pankrationban érte el.²³ Az athéni Akropolison megtalált szobortalapzatának felirata 1 olympiai, 2 pythói, 5 isthmosi és 4 nemeai győzelmet sorol fel, továbbá egy a Panathenaián aratott sikert.²⁴ Egy másik, töredékesen megmaradt akropolisi felirat a fiatalokorúak korcsoportjában elért olympiai pankration-győzelmét kívánta megörökíteni.²⁵

Felnőttkori olympiai győzelme 472-re tehető,²⁶ a Delphoiban kivívott sikereit 478-ra illetőleg 474-re, isthmosi győzelmeit 484–474 közé, a nemeaiakat pedig 483 és 477 közé lehet datálni. Arra vonatkozóan nincs adatunk, hogy fiatalkori olympiai koszorúját mikor szerezte.

5. A lepreóni **Alkainetos**, Theantos fia először a 81. Olympián (456-ban) győzött a fiatalokorúak ökölvívásában, majd később, valószínűleg a 84. olympiai versenyen (444-ben) a felnőttek között.²⁷ Az ő családjára is áll az a mondás, hogy „az alma nem esik messze a fájától”. Két fia, Hellanikos és Theantos ugyanis szintén olympiai győztesek lettek a fiatalokorúak között, természetesen ökölvívásban, mégpedig Hellanikos a 89., Theantos pedig a 90. versenyen, 424-ben ill. 420-ban.²⁸ Pausanias még látta hármójuk győztesszobrát az olympiai ligetben. Sérült állapotban, de előkerült a szobortalapzat felirata is.²⁹ A két fiú későbbi versenyzői pályafutására vonatkozóan azonban nincsenek adataink.

6. Az arkadii Mainalosba való **Euthymenés** pályafutása némileg eltér az előzőkétől, s azt a pályamódosítást mutatja, amire fentebb utaltunk. Versenyzőnk ugyanis első olympiai győzelmét a fiatalokorúak között birkózásban szerezte, mégpedig 400-ban, a 95. Olympián. Két ciklussal később, 392-ben a 97. olympiai versenyeken felnőttként viszont már ökölvívásban diadalmaskodott (Paus. VI 8.5).

²² Versenyzői pályafutására vonatkozóan ld. Krause 1838. 305; Uő. 1841. 94; Förster, 208. sz.; Klec, Th.: *Zur Geschichte der gymnischen Agone an griechischen Festen*. Leipzig-Berlin 1918. (Repr. Chicago, 1980.) 76. 1. 34. sz.; 90. 1. 42. sz.; 100. 1. 40. sz.; Kirchner, J.: *Kallias*. In: RE X (1919) nr. 5. 1622. Knab 1918. 23. 1. 5. sz.; Raubitschek, Antony E.: *Dedications from the Athenian Akropolis*. Cambridge, 1949. nr. 21; Moretti, L.: *Iscrizioni agonistiche greche*. Roma, 1953. 33–35. ad nr. 15; Uő. 1957. 228; Kyle, D. G.: *Athletics in Ancient Athens*. Leiden, 1987. 105. A 24; Polakoff 1987. 130.; Maróti 1985–86. 6. 1. és 35. jz.; Uő.: AntTan 36 (1992) 20; Uő.: 1997, 24. sz.

²⁵ Pausan. V 9,3. VI 6,1. *Pap. Oxy. 222.*, co1. I 26. sor; Ld. még Hérodot. VI 122. Aritoph. *aves* 283.

²⁴ Syll.³ 69. sz.; IG I² 606; Raubitschek 1949. 164. sz.; Moretti 1953. 15. sz.

²⁵ Ld. IG I² 608. és 174. sz.; Raubitschek 1949. 21. sz.

²⁶ Vö. *Pap. Oxy. 222*. Klec 1918. 79. 1. 34. sz.; Knab 1934. 23. 1. 1. sz.; Moretti 1957. 228. sz.; Uő. 1953. 132. 1; Kyle 1987. 105. 1.

²⁷ Vö. Pausan. VI 7.8. Pályafutására ld. Krause 1838. 240. Kirschner, J. in: RE I (1894) 1490; Förster, 241. 246; Moretti 1957. 276. 309. sz.

²⁸ Vö. Moretti 1957. 331. és 338. sz.

²⁹ Inscr. 01. 155. sz. In: Dittenberger, W. – Purgold, K.: *Die Inschriften von Olympia*. Berlin, 1906. (Repr. Amsterdam 1966)

Olympiai győztesszobrát a sikyóni Alypos készítette, még az első, fiatakkori győzelme után.³⁰

7. (6.) A pellénéi **Hippokleas**, Phrikias fia a 73. és 74. Olympián (488 és 484) győzelmet aratott diaulosban, és talán fegyveres futásban.³¹ Ennek a két versenyszámnak a távja lényegében a mai 400 méternek felel meg.³²

Hippokleas olympiai győzelmét megelőzően 498-ban, a 27. Pythián győzött a fiatakkoriak fegyveres futásában. Ezt a győzelmét Pindaros is megénekelte X. pythói epinikionjában.³³

Versenyzőnk fiatakkori olympiai szerepléséről nincs adatunk, ám a Pythián, a második legrangosabb, az olympiaihoz hasonlóan csak négy évenként megrendezett játékokon aratott győzelme elegendő indokul szolgál, hogy őt is a tehetségüket már fiatalon is bizonyító kétkorcsoportos bajnokok közé soroljuk.

Hippokleas apja, Phrikias is kiváló futó volt. Az Olympián fegyveres futásban kétszer, a Pythián pedig dolichosban³⁴ egy ízben győzött, de ő mindegyik esetben a felnőttek között.³⁵

8. (6.) Valószínűleg a 90. Olympián, 420-ban aratott győzelmet birkózásban a *paides* kategóriában az élisi **Amertas**, aki mintegy 10 évvel később a Pythián a felnőttek között szerzett koszorút. Olympiai felnőttkori szerepléséről nincs adatunk, ám pythói győzelme tanúsítja, hogy a fiatakkori edzés-versenyzés fáradalmait neki sem ártottak sokat.³⁶

Amertas olympiai győztesszobrát az argosi Phradmón készítette el, Amertas virágkora Plinius (N.H. XXXIV 49) szerint a 90. Olympia körüli évekre tehető.

9. (7.) A kaulóniai születésű **Dikón**, Kallimbrotos fia Pausanias (VI 3,11) közlése szerint az Olympián három futógyőzelmet aratott, egyet a „gyerekek”, kettőt a felnőttek korcsoportjában; ezenkívül a Pythián öt, az Isthmián három, a Nemeán pedig négy alkalommal győzött. Egy ismeretlen szerzőtől származó epigrammán³⁷ ugyanezeket az adatokat olvashatjuk, azzal az eltéréssel, hogy csak két olympiai győzelmet említ.³⁸

³⁰ Pályafutásához ld. Krause 1839. 288; Förster, 290. és 305. sz.; Kirchner in: RE VI (1907) nr. e. 1509; Moretti 1957. 362. 377. sz.

³¹ Vö. Moretti 1957. 175. és 184. sz. – Förster (168. és 178. sz.) a 492. és 488. olympiára datálja győzelmeit, akárcsak Rutgers, ad Afr. – Hippokleas pályafutásához ld. még Krause 1838., 300; Uő. 1841. 94; Klee 78. 1. 21. sz.; Miller, Stephen G.: CSCS 11 (1979) 135–136. Részletesebben Maróti 1997. 12. sz.

³² A fegyveres futás mibenlétére vonatkozóan ld. Jüthner, Julius: *Die athletischen Leibesübungen der Griechen*. II. (Hrsg. von Brein, Fr.). Wien, 1968, 112–134.; Maróti 1995. 12. fejr., 56–57. 1.

³³ Vö. Wilamowitz–Moellendorf, Ulrich von: *Pindaros*. Berlin, 1922. (Repr. 1966). 141–142.

³⁴ A különböző versenyszámok mibenlétére újabban ld. Maróti 1995, 12. fejr. a lényeges korábbi irodalommal.

³⁵ Philinosról ld. Moretti 1957. 50. és 56. sz.; Maróti 1996. 11. sz.

³⁶ Amertas pályafutásához ld. Pausan. VI. 8,11., ill. Krause 1838. 292; Uő. 1841. 86; Kirchner: *Amertas*, In: RE I 1894/1828; Förster 268. sz.; Klee 38. 1. 74. sz.; Moretti 1957. 337; Maróti 1997. 53. sz.

³⁷ AP XIII 15; Ebert 35. sz.

³⁸ Az eltérés okaihoz ld. Maróti 1996. 62. sz. és a 302–304. jz.

Dikón fiatalkori olympiai győzelmét stadionfutásban érte el, valószínűleg 392-ben, a 97. Olympián. Felnőttként aratott stadionfutó-győzelme a 99. Olympián született, 348-ban. Másik olympiai sikerét feltehetően diaulosban érte el, vagy ugyanakkor, vagy a következő alkalommal.

A Pythián első győzelmét ugyancsak a gyerekek stadionfutásában érte el, majd két alkalommal a felnőttek között is szerzett koszorút, párhuzamosan stadionfutásban és diaulosban. Három isthmosi és négy nemeai győzelmét is nyilván a 390–380 közötti években érte el, bizonyára az említett versenyszámokban. Különböző győzelmei alapján Dikónt jogosan tekinthetjük *periodosgyőztesnek*.³⁹

10. (7.) A messénéi **Damiskos** a 103. Olympián, 368-ban győzött a gyerekek stadionfutásában: a „gyerek” megjelölés ezúttal különösen indokolt, mert a fiú Pausanias (VI 2,10) közlése szerint győzelme alkalmával mindössze 12 éves volt.⁴⁰ Később az Isthmián és a Nemeán pentathlonban aratott győzelmet (Paus. VI 2,11). Ez arra utal, hogy lényegesen megerősödhetett, sokoldalúvá vált, de veszíthetett gyorsaságából. Versenyszámainak módosításához adalék alább a sikyóni Aelius Granianus esete (a III. pontban). – Hogy a Pausaniasnál olvasható „későbbi” (*hysteron*) pontosan mit jelent, nem tudjuk. Egyes kutatók feltételezése szerint már felnőtt korában,⁴¹ Pausanias előadása alapján elfogadhatónak látszik ez a lehetőség. Egyébiránt Damiskos karrierjének alakulása is jelzi a futógyorsaságnak a pentathlonban játszott fontosságát.⁴²

III.

Az alábbiakban lássunk néhány jelentősebb versenyzőt az Aristotelés kora utáni időkből, akik szintén mindkét korcsoportban, életkorban sikereket tudtak aratni, s ha az Olympián esetleg csak az egyik esetben tudtak is győzni, életük másik szakaszában is rangos versenyeket nyertek meg, elsősorban a *periodos* küzdelmeiben.

Az ókori versenysport egyik legsikeresebb rövidtávúfutó egyénisége volt a kósi **Philinos**, Héégépolis fia. Pausanias (VI 17.2) a *periodos* versenyein aratott 24 győzelméről ad hírt. A győzelmek megoszlása a következő: 5 olympiai, 4-4 delphoi és nemeai, továbbá 11 isthmosi.

Africanus győzteslistájáról tudjuk, hogy Philinos a 129. és 130. Olympián, azaz 264-ben és 260-ban megnyerte a stadionfutást, továbbá még egy-egy másik futószámot, feltehetően a diaulost.

Az ötödik olympiai győzelméről megoszlanak a vélemények. Förster szerint ez lehetett a legkorábbi, egy fiatalkorúak stadionfutásában elért győzelem, mégpedig a

³⁹ A fentiekhez kld. még Afr. O1. 99; Diod. XV 14; ill. Krause 1838. 272–273; U6. 1841. 84; Klee 84. 1. 82–83. sz.; 96. 1. 224–226. sz.; 105–105. 1. 164–167. sz.; Knab 29. 1. 14. sz.; Förster 307. 315–316. sz.; Moretti 1957. 379. 388–389.; Ebert 115–116. 1. 35. sz.; Maróti 1997. 62. sz.

⁴⁰ Vö. Krause 1838. 365; Förster 343 sz.; Moretti 1957. 417. sz.

⁴¹ Vö. Krause 1838. 365; Klee 105. 1. 173. sz., 96. 1. 230. sz.

⁴² Vö. Maróti 1985–86. 14. 1.; U6. in: Acta Int. et Arch. Szeged. Supplementum VIII. 1992. 14–.

128. Olympián, 268-ban.⁴⁵ Moretti szerint lehetséges, hogy felnőtt korában az egyik olympiáján egy harmadik számban, talán fegyveres futásban is győzött, illetőleg később, a 131. Olympián, 256-ban szerezte az ötödik koszorút, alkalmasint diaulosban.⁴⁴ Africanusnál azonban ilyesminek semmi nyoma. Azonban úgy látszik, hogy pythói győzelmei közül 270-ben, a fiatakkoriak stadionfutásában szerezte az elsőt, majd a későbbieket 266-ban egy, illetve 262-ben két futószámban.⁴⁵ Ezek alapján valószínűnek látszik, hogy a kérdéses olympiai győzelmét is a fiatalok stadionfutásában érte el, feltehetően 268-ban vagy 272-ben.

Az Olympián ugyan nem szerzett koszorút, azonban sokoldalúsága és hosszú pályafutása révén mégis említést érdemel a sikyóni Kallistratos, Philothalés fia,⁴⁶ aki mindhárom küzdőszámban mindhárom korcsoportban aratott győzelmeket a 260–240 közötti időszakban. Győzelmeit a szülővárosában emelt szobrának talapatán fennmaradt felirat összegezi.⁴⁷ Eszerint a fontosabb versenyeken elért győzelmei a következők: a serdülők között pankrationban győzött az Isthmián, ökölvívásban a Nemeán és a Panathenaián. Az ifjúsági korcsoportban ökölvívásban győzött az Isthmián. Végül a felnőttek kategóriájában a Pythián ökölvívásban győzött, a Nemeán pedig pankrationban két alkalommal is diadalmaskodott.⁴⁸ Feltehetően nem volt különösebben nagytermetű atléta, erre utal, hogy birkózásban inkább kisebb helyi versenyeken aratott sikert. Ezek körében kiemelkedik az Ozoli Lokris-i Rhiain mindhárom számban két alkalommal elért győzelmi sorozata.

Említést érdemel az élisi Lastratidas, Paraballón fia, aki a 133. Olympián, 248-ban győzelmet aratott a fiatakkoriak birkózásában. S ugyancsak koszorút szerzett a Nemeán, először a serdülők, majd az ifjúságiak kategóriájában, szintén birkózásban.⁴⁹ Pausaias még látta győzteszobrát az olympiai ligetben. Lastratidas apja, Paraballón ugyancsak olympiai győztes volt. Diaulosban győzött a 125. Olympián, 280-ban.

Az élisi Paianiosnak, Damatrios fiának két korcsoportban és két különböző versenyszámban elért győzelmeit ismerjük. Pausaias tudósítása (VI 5,10. 16,9) szerint főként a Pythián jeleskedett; ott ugyanis a fiatakkoriak korcsoportjában ökölvívásban és birkózásban is győzött egyazon napon. Az Olympián csak a felnőtt birkózásban szerzett koszorút.⁵⁰

⁴⁵ Förster 440. sz. ill. 441–442.

⁴⁴ Moretti 1957. 556. sz., ill. 550. és 551. 553–554. Philinosról ld. még Krause 1838. 353., Uő.: 1841. 98; Knab, 23. sz.; Maróti 1997. 92. sz.

⁴⁵ Klee, 86. 1. 103–106. sz.

⁴⁶ Philothalés, Stein, in: RE X (1919) nr. 29. 1737; Michel, Ch.: *Recueil d'inscriptions Grecques*. Bruxelles–Paris, 1900–1927. 287.

⁴⁷ IG IV 428. Vö. Klee, 54. 1.; Moretti 1953. 40. sz.

⁴⁸ Kallistratos győzelmeihez ld. még Klee, 87. 1. 115. sz., 97. 1. 257–259. sz. 107. 1. 208–212. sz.; Moretti 1953 103–108. 1.; Maróti 1997. 93. sz.

⁴⁹ Ld. Pusan. VI 6,3. Vö. Rutgers, 130. 1.; Krause 1838, 318–9; Förster, 780. sz.; Klee, 105–106. 1. 198–199. (Klee a 4. századra, Aristotelés elé datálja Lastratidas győzelmeit.); Moretti 1957. 562. sz. (Lastratidas és apja győzelmeit feltételesen datálja, mint gyakran másoknál is).

⁵⁰ Pályafutásához ld. Krause 1838. 343; Uő. 1841. 97; Förster 471. sz.; Klee 85. 1. 108. 110–111. sz.; Moretti 1957. 583. sz.; Maróti 1985–86. 2. 1. 12. jz., ill. Uő. 1997, 96. sz.

Paianiosnak egy másik olympiai szerepléséről is tudunk. Győzelmet az első fellépése során aratott, a 141. Olympián, 216-ban. A következő alkalommal azonban vereséget szenvedett az ugyancsak élisi Kaprostól, aki akkor a birkózás mellett pankrationban is győzött. Ez volt a küzdősportok egyik gyakori párosítása, a másik az ökölvívás és a pankration.⁵¹ Az ökölvívás és a birkózás párhuzamos útja, amit Paianios művelt, ritka és szokatlan volt.

Olympiai győztesszobra, amelyet az argosi Andreas, Lysippos fia készített, elveszett, mint általában az antik bronzszobrok. Megtalált talapzatán csak a személyére utaló szavak maradtak meg.⁵²

A tegezi **Damatris**, Ariszippos fia kiváló futó volt, aki két korcsoportban és két versenyszámban is kiemelkedő eredményeket ért el.⁵³ A fiatalok között stadionfutásban győzött az Olympián, dolichosban a Nemeán; felnőttként dolichosban szerzett koszorút, egyszer az olympiai versenyeken, kétszer a Pythián, az Isthmián és a Nemeán pedig 3–3 alkalommal. Periodosgyőztes volt, s még számos kisebb versenyen is ért el győzelmeket.

Damatris versenyzői pályafutásának időbeli elhelyezését nehezíti az a körülmény, hogy győzelmeit egy – feltehetően a 3. század végén keletkezett verses felirat sorolta fel, amely azonban elveszett. Tartalmát két, egymástól részben eltérő terjedelmes prózai felirat alapján rekonstruálhatjuk.⁵⁴ Említett sikereit mindenesetre valamikor a 5. sz. végére tehetjük.

Egy ismeretlen nevű acháj, valószínűleg argosi atlétának különböző futószámokban elért nagyszámú győzelméről ad hírt egy Argos mellett előkerült felirat.⁵⁵

Atlétánk jelentősebb győzelmei a *periodos* versenyein a következők voltak: az Olympián négy koszorút szerzett a felnőtt diaulosban, a Pythián egyet, az Isthmián pedig ötöt; a Nemeán egy-egy győzelmet aratott a gyerekek stadionfutásában illetőleg diaulosban. Olympiai győzelmeit a 208–204–200–196. évekre datálhatjuk, a 143–146. alkalommal megrendezett élisi versenyekre.⁵⁶

A felirat adatai szerint a *periodos* versenyein túl egy sor kisebb jelentőségű rendezvényen is számos győzelmet aratott, kisebb részben a fiatalok, nagyobb részben a felnőttek között, elsősorban diaulosban, de többször győzött stadionfutásban és gyertyes futásban is.

Egy milétosi felirat szerint **Xenothemis**, Kleostratos fia ökölvívásban győzött a helyi Didymeian, előbb a fiatalok, majd a felnőttek között; utóbb felnőttként

⁵¹ Vö. Maróti 1985–86. 2–3. 1.

⁵² Ld. Hitzig, H – Bluemner, H. (Edd.): *Pausanias Graeciae descriptio*. Lipsiae, 1904. II/2. 617; Inscr. Olymp. 179. sz.

⁵³ Pályafutásához ld. Kirchner, in: RE IV (1901), nr. 8. 2052; Klee 87. 1. 117. sz.; 97. 1. 265–265. sz.; 106. 1. 214–216. sz.; Förster 313–314. sz.; Knab, 34–35. 1. 25. sz.; Moretti 1953. 44. sz. és 115–116. 1.; Uő. 1957. 593. 600. sz.; Maróti 1997. 98. sz.

⁵⁴ Ld. CIG 1515; SGDI 1232 a; IG V 2.142; Klee 55. 1.; Moretti 1953. 44. sz.

⁵⁵ Közölte Mitsos, M.: *Eine agonistische Inschrift aus Argos*. AthMitt 65 (1940) 47–56; vö. BullÉp 1941. 56. sz.; Robert, Louis: SEG 11 (1954) 338; Moretti 1953. 45. sz.

⁵⁶ Atlétánk pályafutásához ld. Moretti 1957. 592. 595. 599. és 605. sz., ill. Uő. 1953. 118. és 121. 1.; továbbá Uő.: *Note sugli antichi periodonikai*. Athenaeum 32 (1954) 115. 1954. 115. 1.; Maróti 1997. 101. sz.

az Olympián, a Pythián, az Isthmián és a Nemeán is, meg több, közelebbről meg nem nevezett kisebb versenyen is.⁵⁷

Xenothemis is periodosgyőztes volt tehát. Ökölvívónk pályafutására, győzelmekre vonatkozóan a Didymeia említése adja meg a *terminus post quem*-et: a négyévenként megrendezett verseny ugyanis 212–200 között alapították. Ennek, valamint a felirat betűinek karaktere alapján a Kr. e. 2. század közepére tehető a felirat állítása,⁵⁸ s vele együtt a sportoló sikersorozata.

A korgyrai Parmeniskos, Philistos fia stadionfutásban két alaklommal aratott győzelmet a felnőttek között: először 96-ban, a 171. Olympián, majd – egy ciklus kiesésével – 88-ban, 175. 01.⁵⁹

Egy óróposi feliraton (IG VII, 415+417), amely a helyi Amphiaraiá versenynének győzteseit rögzítette, találkozunk ugyanezzel a Parmeniskossal, mint a fiatalkoriak diaulos és dolichos versenynének győztesével. A kettős győzelem Kr. e. 96 elé datálható.⁶⁰ – A fiatalkoriak dolichos távja nyilván rövidebb volt, mint a felnőtteké, bár erről is tudjuk, hogy távja koronként változott.⁶¹

Africanus a 176. Olympia (Kr. e. 68) győzteseiről írva elmondja, hogy az alexandriai Stratón, Korrhagos fia megnyerte a birkózást és a pankrationt,⁶² s ugyanő korábban a Nemeán egyazon napon négy koszorút szerzett a serdülők és az ifjúságiak között.⁶³

Ailianos (*par. hist.* IV 15.11) még azt is közli, hogy Stratón a következő Olympián is győzelmet aratott; ezenkívül a Pythián, az Isthmián és a Nemeán is. Ezt az adatot a kutatók Knab és Förster óta általában elfogadják, így Stratónt is periodosgyőztesnek tekinthetjük. Pályafutásával kapcsolatban több sporttörténeti szempontból érdekes dologról értesülünk. Így Pausanias elmondja, hogy Stratón – nyilván első olympiai sikere alkalmával – azt követően győzött birkózásban, hogy a élisi versenybírák kizárták és megfenyítették két rhodosi ellenfelét, Eudémot és Philostratot, mert ezek össze akartak játszani az ő rovására.⁶⁴ Ailianos pedig arról tudósít, hogy Stratón egészségének visszaszerzése érdekében kezdett sportolni, s rendszeres gyakorlással alapozta meg versenyzői pályafutását (IV 15,9–10.) – Itt tehát

⁵⁷ A feliratot ld. GIEM 4,929; Klee, 76. 1. 6. sz.; Knab, 35. 1. 27. sz.; Moretti 1953. 49. sz.

⁵⁸ Xenothemis pályafutására vonatkozóan ld. Klee, 73. 1. 1. jz. ill. 87. 1. 124. sz. 97. 1. 276. sz. 73. 1. 225. sz.; Knab, 35. 1. 27. sz.

⁵⁹ Afr. 01. 171. 173. Ld. még Krause 1838. 345.; Förster 536.; Moretti 1957. 659. 668. sz.

⁶⁰ Xenothemis pályafutására vonatkozóan ld. Klee, 73. 1. 1. jz. ill. 87. 1. 124. sz. 97. 1. 276. sz. 73. 1. 225. sz.; Knab, 35. 1. 27. sz.

⁶¹ Erre vonatkozóan ld. Maróti 1985–86. 4. 1. 20. jz., ill. Uő. 1995. 56.

⁶² Vö. Paus. V 21,9–10. VII 23,5 Ld. még Krause 1841. 100.; Uő: 1838. 374–375.; Förster 570–571. és 573. sz.; Knab, 37. 1. 32. sz., ill. a 65. lap táblázata.; Mező 120.; Keune, J. B.: *Straton*. In. RE IV A (1931) 317–318., nr. 22.; Moretti 1957. 700–701. és 703. sz.; Maróti 1985–86. 2. 1. és 9. jz.; Uő. 1997, 115. sz.

⁶³ Africanus ad 01. 178.; Vö. Klee, 107. 1. 231–234. sz.

⁶⁴ A megegyezésen, megvesztegetésen – mai szóval „bundázáson” – ért versenyzőket akkora pénzbüntetésre ítélték, amin egy bronz Zeus-szobrot készíthettek. A tárgyhoz ld. pl. Mező, 120–122.; Ritoók, Zsigmond (Szerk.): *A színház és stadion*. Budapest, 1968. 124–127.; Finley, M. – Pleket, H. W.: *Az olympiák első ezer éve*. Budapest, 1980. 78.

éppen az Aristotelés által képviselt álláspont ellenkezőjével találkozunk, mégpedig nemcsak egyszerűen egy ténnyel, amely ellenkezik Aristotelés nézetével, hanem a sport egészségjavító hatásának igen korai tudatos alkalmazásával! A közlés több ismeretes legújabb kori analóg eset folytán sem érdektelen. Ugyancsak Ailianostól tudjuk, hogy Stratón előkelő, dúsgazdag családból származott: ez meg annak a legutóbbi időkig elterjedt hamis nézeteknek ékes cáfolata, hogy a görög atléták anyagi meggondolásból választották az olyan látványos verekedő versenyszámokat, mint a pankration, azaz hivatásos, „profi” versenyzők lettek volna.⁶⁵

Az élisi Thaliarchos, Sótérichos fia (?) a 185. Olympián (Kr. e. 40-ben) győzött a fiatakorúak ökölvívásában, majd két ciklussal később (187. Olympia, Kr. e. 32-ben) a felnőttek között ugyancsak ökölvívásban.⁶⁶ Thaliarchos különben valószínűleg annak a Sótérichosnak a fia volt, aki Kr. e. 72-ben (17. Olympia) ugyancsak a fiatakorúak ökölvívásban diadalmaskodott.⁶⁷

A pergamoni Philippos Glykónnak, Asklepiadés fiának győzelmeiről a szülővárosában állított két felirat számol be.⁶⁸ Ezekről megtudjuk, hogy Glykón pankrationban koszorút szerzett az Olympián, a Pythián és az Isthmián a felnőttek között, s a Pythián a fiatakorúak kategóriájában is. Számos további sikere között a legjelentősebb az, hogy az Augustus által újraélesztett és négyévenként verseny rangjára emelt Actián mindhárom küzdőszámban: a birkózásban, az ökölvívásban és a pankrationban is győzedelmeskedett. Számos kisebb versenyen is sikerrel szerepelt.⁶⁹

Hírnevére jellemző, hogy Horatius – valószínűleg 20 őszén írt első epistolájában (I 1,20) emlegeti a sikeres versenyzőt: *invicti membra Glyconis...*

Az adanai T. Falvius Artemidóros, Artemidóros fia a Kr. u. 1. század második felének egyik legsikeresebb pankration-versenyzője volt. Egy Nápolyban előkerült márványtábláról⁷⁰ megtudjuk, hogy egyebek mellett két-két győzelmet aratott az Olympián, a Pythián és a Nemeán a felnőttek pankration viadalában, az Isthmián pedig a pankration mellett a birkózásban is szerzett koszorút a felnőttek között, előzőleg pedig egyszer az ifjúsági korosztályban. Kisebb versenyeken már serdülőként is aratott győzelmeket mindkét versenyszámban. Az Olympián ugyan nem lett gyermek-bajnok – valószínűleg el sem jutott Elisbe kiskorában –, ám folyamatos sikerekben gazdag pályafutása révén mégis alkalmas a fiatalori sportterhelés ártalmas voltának megcáfolására: ne felejtjük el, hogy mind a birkózás, mind a pankration kemény edzőmunkát követelt, és a versenyek nehéz körülmények között zajlottak le.

Artemidóros pályafutásának csúcspontja az 1. század nyolcvanas éveire tehető. Vitatott, hogy periodosgyőztesnek tekinthető-e.⁷¹

⁶⁵ A kérdéshez ld. legutóbb Maróti 1993. I. 309–316.

⁶⁶ Inscr. Olymp. 213. Vö. Förster 614. 619. sz.; Moretti 1957. 718. 722.

⁶⁷ Ld. Moretti 1957. 691. 718.

⁶⁸ Inscr. Pergamon. 534. 535. In: Fraenkel, M.: *Die Altertümer von Pergamon*. VIII 1–2. Berlin, 1895–1900.; Vö. Knab 37. 1. 34. sz.; Moretti 1963. 58. sz.; SEG 14 (1957) 179. 1. 764. sz.

⁶⁹ Klee 26. 1. 10–11. sz., 87–88. 1. 128–129. sz., 98. 1. 282. sz., 108. 1. 240–241. sz.; Moretti 1957. 275.; Uő. 1953. 149–151. 1.; Maróti 1985–86. 3. 1. 14. jz.; Uő. 1996. 116. sz.

⁷⁰ CIG 5086. = IG XIV 746. = Moretti 1953. 67. sz.

⁷¹ Artemidóros pályafutásához ld. Krause 1838. 290.; Uő. 1841. 92.; Förster 657. sz.; Knab 40. 1. 40. sz.; Moretti 1957. 160. 1. 815. sz.; Maróti 1996. 133. sz.

A császárkori alexandriai sportélet⁷² egyik első jelentős reprezentánsa volt a sokoldalú T. Flavius Archibios, aki mindhárom küzdősportban aratott sikereket, a legtöbbet pankrationban. Pályafutásáról egy terjedelmes prózai felirat számol be.⁷³ Fontosabb eredményei a következők voltak: 101-ben és 105-ben pankrationban győzött a 220. és 221. Olympián a felnőttek versenyében; a Pythián háromszor győzött pankrationban, és egyszer birkózásban; a Nemeán egyszer a serdülők, majd egymás után háromszor a felnőttek között. A Capitolián ugyancsak négy alkalommal győzött pankrationban, ebből egyszer az ifjúságiak között, továbbá még egy sor más versenyen is megszerezte az elsőséget.⁷⁴

Változatos győzelmeikkel büszkélkedhetett a sikyóni Aelius Granianus, aki első olympiai győzelmét még a fiatalkoriak kategóriájában érte el stadionfutásban (Paus. II 11,8), valószínűleg Kr. u. 133-ban, a 228. Olympián. A következő alkalommal viszont már a felnőttek között aratott győzelmet, nem is egy, hanem mindjárt három számban, mégpedig diaulosban, fegyveres futásban és pentathlonban. Fejlődése, pályafutásnak alakulása tehát hasonlít a messénéi Damiskoséhoz. Pentathlonyőzelmét a 230. Olympián, 141-ben megismételte. Összesen tehát öt olympiai koszorút szerzett: egyet a fiatalok, négyet pedig a felnőttek között.⁷⁵

Pausanias (VI 14,11) tudósítása szerint az élisi Anauchidas, Philys fia az Olympián birkózásban szerzett koszorút előbb a fiatalkoriak, majd a felnőttek között. A periégéta megemlíti, hogy látta Anauchidas két győztesszobrát az olympiai ligetben.⁷⁶ Tekintve, hogy Pausanias Kr. u. 180 táján minden valószínűség szerint lezárta művét, tehát későbbi győztesekre vonatkozó adatot nem közöl, az élisi versenyző pályafutását, győzelmeit ennél korábbra kell tennünk,⁷⁷ de közelebbi támpontunk nincs a kormeghatározáshoz.

A kyzikosi Euanthes – ugyancsak Pausanias (VI 4,10) közlése szerint – az Olympián győzött a felnőttek ökölvívásában, a Nemeán és az Isthmián pedig a serdülők között. Megemlíti olympiai győztesszobrát is. Győzelmének datálására, akárcsak Anauchidas esetében csak a *terminus ante quem*-et jelölhetjük meg, a Kr. u. 180. évben.⁷⁸

A sardisi M. Aurelius Demonstratus Damas pankrationban kétszeres periodosgyőztes volt, de jelentős sikereket ért el ökölvívásban is. Pályafutásáról több felirat és egy papirusz szolgált adatokat.⁷⁹ Ezek szerint Damas pankrationban két-két

⁷² Vö. Maróti 1993. I 311. és 315. l.

⁷³ Ld. IG XIV 747. = IGR I 446. = Moretti 1953. 68.

⁷⁴ A fentiekhez ld. még Moretti 1953. 186–191.; Uő. 1957. 830. 832. sz.

⁷⁵ A fentiekre ld. Moretti 1957. 848. 850–852. és 856. sz., továbbá Maróti 1985–86. 15. l. és 86. jz.

⁷⁶ I.h.; vö. VI 16,1. V 27,12.

⁷⁷ Vö. Moretti 1957. 848–949.

⁷⁸ Vö. Kirchner in: RE VI (1907) nr. 4. 846.; Moretti 1957. 959. sz.

⁷⁹ Damas pályafutására, az epigráfiai forrásanyag problémáira részletesebben ld. Moretti 1953. 84. sz. és 246–249. l.; Uő. 1957. 878. 881.; Uő.: *Supplemento al catalogo degli Olympionikai*. Klio 52 (1970) 301. – Ld. még Pap. London. III 1178,50–. = Mitteis, L - Wilcken, U.: *Grundzüge und Chrestomathie der Papyrskunde*. Leipzig 1912. (Nachdr. Hildesheim 1963.) I/1. Nr. 156,50–.; Továbbá Maróti 1996. 151. sz.

olympiai, illetőleg nemeai győzelmet aratott, további hármat a Pythián és ötöt az Isthmián.

Versenygyőzelmeinek száma összesen 108 volt; ebből koszorús (*hieros*) versenyen a serdülők között 20, a felnőttek korcsoportjában 48, tehát összesen 68 koszorút szerzett. További 40 győzelmet díjas (*thematitai*) versenyeken aratta. Ezek a számok újfent cáfolják Aristotelés aggodalmát.

Damas két olympiai győzelmét 173-ban, illetve 177-ben szerezte, a 238. és 239. játékokon. Serdülőkori győzelmei a 165 körüli évekre tehetők.

Az előkelő származású spártai P. Aelius Alkandridas két alkalommal: 221-ben és 225-ben győzött stadionfutásban, a 250., illetve 251. Olympián. Ugyancsak két stadionfutó-győzelmet aratott az Isthmián, a Pythián pedig szintén két koszorút szerzett, itt azonban diaulosban. Ezeket a győzelmeit a felnőttek között érte el, ám a kétévénként rendezett Nemeán a serdülők stadionfutását nyerte meg két ízben is.⁸⁰

IV.

A fentiekben láthattuk, hogy azoknak a ma előttünk ismeretes ókori versenyzőknek jelentős része, akik a fiatalkorúak korcsoportjában is győztek az olympiai játékokon, a közeli területekről, polisokból származtak: magából Elisből, Spártából, Arkadiából, Argosból, Athénből, Sikyónból stb. Számukra a verseny színhelyére való eljutás nem jelentett nagy fáradságot, költséget. A távoli szicíliai, anatóliai stb. területek szülőttei számára azonban az utazás csak akkor lehetett kecsesgató, ha rendkívül jó kilátásaik lehettek a sikerre. Ezt – éppen a gyermekek mezőnyének állandóan új szereplőkkel való feltöltődése miatt – ritkán lehetett előre sejteni.

Ez egyik magyarázata lehet annak, hogy számos felnőtt korában nagysikerű atlétával nem találkozunk Olympiában már a fiatalkorúak küzdelmein.

Ám azoknak a versenyzőknek se szeri, se száma, akik főként a lakóhelyükhöz közeli, ám a peloponnésosi központtól távol eső területeken rendezett versenyeken két vagy három korcsoportban is sikereket arattak. Annál is inkább, mert a hellénizált keleti területeken a versenyjátékok idővel oly mértékben elszaporodtak, hogy alig lehet számon tartani őket.⁸¹

A korcsoportba sorolás hagyományos gyakorlata – legalább is az olympiai versenyeken – mindvégig megmaradt. Egy nemrég – 1994 őszén –, az olympiai ásatások során előkerült réztábla addig publikált adatai szerint a 290., illetve a 291. Olympián, azaz 381-ben és 385-ben két athéni testvér, Aur. Eukarpidés és Aur. Zopyros, Zopyros fiai győztek a *paidés* kategóriában pankrationban, illetve ökölvívásban. Ebből az előzetes közlésből egyúttal az is kiviláglik, hogy a közfelfogás szerint 391-ben császári rendelettel betiltott játékokat 385-ben, tehát mindössze hat

⁸⁰ Részletesebben és az itt nem tárgyalt epigráfiai problémákhoz ld. Robert, L.: REA 31 (1929) 13–20. 225–226. = OMS II (1969) 758–768.; Ld. még Förster 679. 681.; Moretti 1957. 917. 920.; Spanforth, A. J. S.: *The champion runner P. Aelius Alkandridas*. ABSA 97 (1984) 274–275.; Maróti 1996. 175. sz.

⁸¹ Ld. Harris 226–227. lap. és a 4. sz. térkép.; Vö. Maróti 1995. 14. fej., 100–.

évvel előtte még megrendezték.⁸² – Jogos érdeklődéssel várhatjuk e felirat teljes szövegének publikálását, amire a kitűnő szakember, J. Ebert vállalkozott. A mintegy 30 somyi szövegben feltüntetett győztesek zöme a Kr. u. 4. századból való, tehát egy olyan időszakból, melyből eddig csupán két, nem is problémamentes adattal rendelkezünk. Nincs kizárva, hogy a most tárgyalt témánk szempontjából is adódik a szövegből további tanulság...

MARÓTI, EGON

*Aristotle's view of juvenile competition sports
as reflected in the sources*

Aristotle explains in his *Politics* (VIII 4,1338b–1339a) that strenuous athletic activity in young age impedes later bodily development. This is shown, he says, by the fact that „there are but two or three among the Olympic victors who won both as adolescents and as adults because youthful exercises and exaggerated training had depleted their strength.”

The author, with regard to Aristotle's view, first considers the factors and circumstances that might have caused successful young victors to give up competing as adults; he also calls attention to the fact that the data are missing concerning the juvenile accomplishments of quite a few athletes who won as adults. He points out that as a result of the partial survival of historical records, hardly a quarter of the Olympic victors are known today. Thus, theoretically, the lack of data concerning adult triumphs does not necessarily mean that juvenile winners were as a rule physically ruined, „burnt out”.

With regard to the point, i.e. historical facts, the author then points out (chapter II) that before the time of Aristotle (384–322 B.C.), even strictly speaking there are data concerning seven Olympic victors who won in both age groups. There are three more athletes with essentially the same accomplishments. It is remarkable that these athletes were successful mostly in heavy athletic fighting sports, especially wrestling.

Finally, chapter III sums up the achievements of the more significant winners in both age groups after Aristotle's time.

The last chapter (IV) mentions that recent archaeological findings, namely the data on a copper tablet excavated at Olympia in the autumn of 1994 indicate that the traditional age group division was maintained till the end.

⁸² Ld. Sinn, Ulrich, *Antike Welt* 28 (1995) 133–136.; Uő. Nikepheros 7 (1995) 233–236., ill. Ebert, uo. 238.241. – Meg kell jegyezzük, hogy a játékok betiltására vonatkozóan hagyományosan hivatkozott C. Theod XVI 10,10. ill. 12. tételekben egy árva szó sincs az Olympiáról, versenyekről, csupán a pogány kultuszok, áldozatbemutató üldözéséről. Kedrenos (*Hist. Comp.* 326. d) pedig csak annyit mond, hogy akkoriban szűntek meg az olympiák ünnepei, amelyeket addig négy évenként rendeztek. – A játékokat persze kétségkívül betiltották, de erről, ezek okairól, körülményeiről az említett helyek semmit sem közölnek.